

Blaž Žabkar
**DEFINICIJA
IN POMEN
VKLJUČENEGA
OČETOVSTVA**

311-325

ZAKONSKI IN DRUŽINSKI TERAPEVT
KRATKA POT 4
1236 TRZIN

::POVZETEK

V SODOBNI DRUŽBI JE opazen razvoj vloge moškega kot očeta, ki s svojo vlogo vpliva na celoten družinski sistem. V članku je predstavljena sinteza različnih pogledov na očetovstvo – poleg osnovnih starševskih funkcij, pomembnih za golo preživetje družine, se v zadnjih desetletjih od očetov zahteva čedalje večjo vključenost v družinske odnose in prevzemanje nekaterih vlog, ki so bile moškim v zgodovini tuje. Predvsem pa se od očetov pričakuje, da bodo zreli in odgovorni ljudje, ki bodo od mater prevzeli svoj del starševskih odgovornosti. Vključenost očeta v družinsko življenje in vzgojo, posebej pa kvaliteta njegovih odnosov, pozitivno vplivajo na razvoj otrok.

Ključne besede: starševske naloge in odgovornosti, očetovstvo, vzgoja otrok, očetova vloga in vpliv, vključeni oče

ABSTRACT

THE DEFINITION AND SIGNIFICANCE OF INVOLVED FATHERING

With the progress in the modern-day society there come new interpretations of specific roles, such as the role of a man as a father who, as a part, influences the whole family system. This article proposes a synthesis of various aspects on fatherhood – aside from fundamental parenting functions, essential for the mere survival of the family, increased involvement in family relations is expected from fathers in the last decades. Fathers are furthermore expected to take on certain roles they are not accustomed to. Essentially fathers are counted on to be mature and responsible people who will take on their share of parental responsibilities. Paternal involvement in family life and child-rearing, and especially the quality of his relations, positively influences children's development.

Key words: parental functions and responsibilities, fatherhood, child-rearing, paternal role and influence, involved father

Razvoj družbe zahteva nenehno preverjanje in nadgradnjo starih vzorcev, kar moške postavlja v položaj, ko morajo s svojim vedenjem na novo definirati očetovstvo, eno najmanj raziskanih komponent družinskega sistema. Moški je s spočetjem otroka postavljen pred izziv, da izbere podobo očeta, kakršen želi biti.

Garbarino (2000, str. 12) v svojem uvodu izpostavi pomembnost ne le

kvantitativnega raziskovanja, značilnega za družbene vede, temveč tudi humanistični in duhovni pogled na očetovstvo. V humanističnem raziskovanju pojmov, ki ljudem osmislijo življenje, vlogo ali izkustva, je potrebno omogočiti širši pogled, ki ni omejen z objektivnostjo in preverljivostjo. Subjektivni pogled mora biti zato veljaven prispevek k razumevanju pojavnosti. Humanistični pogled tako presega ozko znanstveno objektivnost, saj daje pomen raznolikosti subjektivnih pogledov na objekt proučevanja. Duhovni pogled na raziskovanje pa Garbarino opiše kot pristop, ki temelji na realnosti človeka kot duhovnega bitja s fizičnim izkustvom. Brez duhovnega pristopa, ki osmisli človekovo doživljanje, so izkustva le del okoljskega konstrukta, ki si ga je izmislil posameznik, skupina ali kultura (Garbarino, 2000, str. 12). V tem okviru je predstavljen tudi sledeči pregled očetovstva.

::NALOGE IN ODGOVORNOSTI STARŠEV

V postavitvi konceptualnega okvira za razumevanje odgovornosti in potreb staršev sta Small in Eastman orisala njihove naloge in odgovornosti. Kot prvo in osnovno odgovornost sta izpostavila **skrb za otroke osnovne potrebe za preživetje**, to so varen dom, primerna hrana, obleka ipd. Zmožnost staršev, da poskrbijo za te potrebe je tesno povezana z njihovo izobrazbo, njihovim poklicem in dohodkom (Small in Eastman, 1991, str. 456).

Druga temeljna starševska odgovornost je **varovanje otrok** (Small in Eastman, 1991, str. 456). Starši so odgovorni za varovanje fizične, psihične, duhovne in kulturne celovitosti otroka (njegove integritete) pred drugimi osebami, skupinami ali institucijami. Z odraščanjem otroci postopoma prevzemajo odgovornosti in starši jih le še nadzirajo. Razširi se spekter vplivov in nevarnosti za otroka (alkohol, droge, spolnost, vrstniški pritiski). Varstvo otroka v puberteti spremeni svoj način delovanja in postane spremljanje in učenje sposobnosti skrbi zase. Spremljanje vključuje nadzor in zavedanje o otrokovem vedenju (kje je in kaj počne). Avtorja navajata, da je visoka raven starševskega spremljanja povezana z nižjimi stopnjami spolne aktivnosti, uporabe drog in alkohola, prestopništva in neupravičene odsotnosti v šoli. Starši otroka spremljajo tako, da se aktivno zanimajo zanj, so pripravljeni uveljavljati družinska pravila in načenjati vprašanja, ki jih skrbijo. Sposobnosti skrbi zase predstavljajo sposobnosti za fizično varnost in psihično dobro počutje (Kaj narediti v sili, če je otrok sam doma? Kako se odzvati na vrstniške pritiske o drogah ali spolnosti? ipd.).

Vodenje in podpora otrokovega razvoja predstavlja tretjo temeljno nalogo staršev (Small in Eastman, 1991, str. 456-457). Za opravljanje teh nalog starši uporabljajo načine informiranja, komunikacije, postavljanja meja, uveljavlja-

nja pravil in sankcij, (pre)oblikovanja pomembnih vedenj in vrednot, ipd. Ti nalogi zahtevata naslednje starševske kompetence.

Toplina (bližina, povezanost) predstavlja čustveno bližino v odnosu med staršem in otrokom. Starš najstniku daje čustveno podporo, izraža ljubezen in naklonjenost, skrbi za medsebojno intimo in zaupanje v odnosu.

Zahtevnost pomeni, da imajo starši razumno mero otrokovi starosti primernih pričakovanj, ki so jasno opredeljena in izražena ter dosledno uveljavljana. To pomeni, da zahtevni starši pričakujejo zrelo vedenje svojih najstnikov, postavljajo in dosledno uveljavljajo razumna pravila in standarde za ta vedenja in, če potrebno, trdo, a pošteno disciplinirajo.

Razmerje moči predstavlja stopnjo, do katere lahko otroci izražajo svoja mnenja, sodelujejo pri družinskih odločitvah in uveljavljajo svojo individualnost. Otroci prepoznajo legitimnost uveljavljanja discipline, če starši jasno opredelijo pravila. Najstniki običajno precenjujejo svoje sposobnosti, starši pa jih podcenjujejo. Starševski izziv je, da otrokom pomagajo sprejemati nove odgovornosti, ki so v skladu z njihovimi rastočimi sposobnostmi.

Komunikacija kot spretnost je centralni dejavnik zdravega delovanja družine. Nujna je za izražanje topline, naklonjenosti, spoštovanja, za postavljanje meja in odločanje, opredeljevanje in razlago pravil. Je mehanizem za poznavanje in spremljanje otroka.

Reševanje sporov je proces v odnosu, skozi katerega lahko odnos, če je pristop k reševanju pravi, tudi raste. V sporih se izjasnijo nesoglasja, ob reševanju sporov pa imajo starši in otroci možnost za pogovor in razreševanje razlik. Vse skupaj pa prispeva k otrokovemu psihološkemu razvoju in razvoju medosebnih spretnosti.

Starši so svojim otrokom *pozitiven vzor*, kar pomeni, da otroci posnemajo njihovo vedenje. Avtorja trdita, da najstniki še hitreje kot mlajši otroci prepoznajo neskladnost med besedami in vedenjem staršev.

Četrta in zadnja temeljna naloga staršev je **zagovarjanje otrok** (Small in Eastman, 1991, str. 457). Starši so zagovorniki in podporniki svojih otrok ter koordinatorji do sistemov pomoči (strokovnjakov, posameznikov, skupin ali institucij, ki pomagajo vzgajati otroka). Ta naloga je bolj pomembna za starše mlajših otrok, pomembno pa je tudi za najstnike, saj se tem že razširi družbena mreža in spekter možnosti o vsakovrstnem odločanju.

::RAZVOJ OČETOVSTVA

Večina raziskovalcev na polju razvojne psihologije se strinja, da imajo očetje vpliv na otrokov razvoj, vendar pa se njihova vloga skozi čas spreminja (npr. Lamb, 2000, str. 24; 2010, str. 2; Pleck, 2007, str. 196; Sarkadi, Kristi-

ansson, Oberklaid in Bremberg, 2008, str. 153). V zadnjih dveh stoletjih se je tako vloga očeta razvijala od poudarka na moralni avtoriteti preko skrbi za preživljanje družine, oblikovanja spolne vloge in zakonske podpore do poudarka na očetovi vključenosti v vzgojo otrok (Lamb, 2000, str. 24), kar poimenujejo fenomen novega očetovstva (Lamb, 2000, str. 27; Rener, Švab, Žakelj in Humer, 2005, str. 6). Kot v svojem uvodu piše danski pedagog in družinski terapevt Jesper Juul (2011, str. 9), so bili očetje v zgodovini sicer poglavarji družine, a v njeni čustveni infrastrukturi niso veliko sodelovali vse do šestdesetih let dvajsetega stoletja.

::RAZISKOVANJE SODOBNE VLOGE OČETA

Na področju otroške razvojne psihologije in odnosa očeta do otroka večino raziskovanja zajemajo študije osredotočene na vključenost (*involvement*) očeta v vzgojo otroka. Psihologi so se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so začeli raziskovati očetovo vključenost, ozko usmerili v raziskovanje porabe časa, brez razlikovanja v kvaliteti odnosa (Lamb, 2000, str. 30). Raziskovanje očetovstva je bilo v začetku osredotočeno na neposredni odnos z otrokom, zanemarjene pa so bile ostale sfere, preko katerih lahko očetje pomembno prispevajo k razvoju in dobrobiti otrok, kot na primer finančno preživljanje ali moralna podpora materam. Pleck (2007, str. 196) navaja, da je že v osemdesetih letih konstrukt vključenega očeta pri vzgoji otroka vseboval tri temeljne dimenzije – sodelovanje (*engagement*), dostopnost (*accessibility*) in odgovornost (*responsibility*). Sodelovanje je dimenzija očetovstva, ki predstavlja neposredni stik očeta z otrokom (npr. hranjenje, pomoč pri domačih nalogah ali igra z otrokom), dostopnost pa predstavlja dimenzijo odnosa, ko je oče na voljo otroku, a ni z njim v neposrednem stiku (Doherty, Kouneski in Erickson, 1998, str. 283; Lamb, 2000, str. 31). Kot najtežje merjeno, a morda celo najpomembnejšo dimenzijo, pa Lamb (2000, str. 31) navaja odgovornost, saj le-ta predstavlja poznavanje otrokovih potreb in njihovo zadovoljevanje, skrb za zdravje in nego otroka. Lamb in Pleck sta sestavila model dejavnikov, ki vplivajo na vključenost očeta: motivacija, spretnosti, socialna podpora in institucionalne prakse (Doherty in dr., 1998, str. 283). Po njunem mnenju je optimalna vključenost očeta dosežena, ko je zadoščeno vsem štirim kriterijem – ko je oče visoko motiviran, ima primerne starševske spretnosti, ima družbeno podporo za svoje starševstvo in ni onemogočen zaradi službe ali drugega institucionalnega okolja. Day in Lamb (2004, str. 2) navajata, da večina strokovnjakov verjame, da družinski člani bolj verjetno dosežejo svoje individualne ali družinske cilje, če očetje aktivno sodelujejo v družinskem življenju.

Koncept raziskovanja očetovstva je, sočasno s splošnim doživljanjem očetovske vloge, dozorel – Pleck (2010, str. 63) v svoji reviziji koncepta očetovske vključenosti poudarja pomen raziskovanja kvalitativnih dimenzij očetovstva kot sta toplina in odzivnost. Hkrati za nadaljnje raziskovanje predlaga še dve primarni komponenti vključenega očetovstva, pozitivno sodelovanje (odnos intenzivnejšega značaja, ki spodbuja otrokov razvoj) in kontrola (nadzor otrok in sodelovanje pri sprejemanju odločitev o otrocih) (Pleck, 2010, str. 67).

Raziskave kažejo, da so karakteristike dobrega starša enake za matere in očete. Lamb (*Perry v. Schwarzenegger*, 2010, str. 21) tako opiše dobrega starša kot tistega, ki je predan svojim otrokom, jih ima rad, sodeluje z njimi in osredotoča svojo pozornost na otroka. Dober starš je tisti, ki zna učinkovito prebrati svojega otroka, razume njegove potrebe, skrbi za primerne spodbude in vodenje in zna otroku postavljati meje. Starši, ki otroke predano in ljubeče vzgajajo po teh načelih imajo bolj verjetno dobro prilagojene otroke (*Perry v. Schwarzenegger*, 2010, str. 22).

::VPLIV NA OTROKOV RAZVOJ

Oče kot del družinskega sistema vpliva na razvoj svojih otrok. Kot pomemben dejavnik očetovega vpliva Lamb (2010, str. 5) izpostavlja lastnosti očeta kot starša, saj se le te odražajo v njegovem odnosu z otrokom. Rohner (1998, str. 159) podobno trdi, da je bolj kot golo sodelovanje z otrokom pomembna kvaliteta odnosa, še posebej očetovska ljubezen, ki jo na podlagi teorije očetovskega sprejemanja in zavračanja definira z vedenjem v obliki očetovske skrbi, topline, podpore, tolažbe, naklonjenosti in nege (Rohner, 1998, str. 158). Da je oče nepogrešljiv del družinskega sistema kažejo rezultati študij, ki trdijo, da je očetova odsotnost, zaradi nezadostno izpolnjenih očetovih vlog v družini (ekonomska, družbena in čustvena), lahko škodljiva (Lamb, 2010, str. 7). V primerjavah prisotnih očetov pa študije kažejo konsistentne rezultate – otroci, ki imajo zelo vključene očete, so v študijah prepoznani kot miselno sposobnejši, bolj empatični, manj obremenjeni s spolnimi stereotipi in imajo večji nadzor nad svojim življenjem (Lamb, 2010, str. 7; prim. Rohner, 1998, str. 159). Take rezultate Lamb razlaga s tremi dejavniki. Prvič, zaradi večje vključenosti očeta starša nimata več stereotipnih spolnih vlog, zato tudi otroci prevzamejo tako vedenje. Drugič, zaradi različnih vedenjskih vzorcev dveh sodelujočih staršev imajo otroci koristi zaradi širšega spektra kognitivne stimulacije in tretjič, zaradi večje vključenosti očeta lahko oba starša živita polno in zadovoljno življenje. Vse to pa očitno ustvarja družinsko okolje s toplimi in bogatimi osebnimi odnosi (Lamb, 2010, str. 7). V primerjavi med očetovim in materinim vplivom na razvoj otroka Rohner trdi, da očetovska

ljubezen nekatere vedenjske izide napoveduje bolje kot materinska ljubezen (zloraba drog in alkohola, depresija, vedenjski problemi – agresija do ljudi in živali, uničevanje imovine, kraje), napoveduje pa celo nekatere, na katere materinska ljubezen sploh ne vpliva (simptomi depresije pri najstnikih) (Rohner, 1998, str. 159). Pomembna je tudi ugotovitev, da očetovska ljubezen lahko spreminja jakost vpliva materinske ljubezni. Če imajo na primer matere nizko raven sprejemanja otrok, potem raven očetovega sprejemanja ne vpliva na miselne sposobnosti otrok. Če pa imajo matere visoko raven sprejemanja otrok, potem očetovsko sprejemanje pomeni dramatično razliko: nizko sprejemanje je povezano s slabšimi miselnimi sposobnostmi, visoko sprejemanje pa z visokimi miselnimi sposobnostmi (Rohner, 1998, str. 160).

::VLOGA OČETA GLEDE NA SPOL OTROKA

Potrjeno je, da obstajajo veliko globlje biološke razlike med moškimi in ženskami, kot le v spolnih organih (Aamodt in Wang, 2011, str. 63; Wilhelm in Koopman, 2006, str. 620). V razvoju zarodka pride do genskih aktivnosti, ki opišejo moške in ženske na nivoju morfogeneze in organogeneze. V moškem zarodku je spolni razvoj odvisen od diferenciacije testisov, vendar vključuje tudi maskulinizacijo drugih organov in tkiv, vključno z možgani (Wilhelm in Koopman, 2006, str. 620). Poleg hormonov naj bi na diferenciacijo možganov direktno vplivala tudi kromosomska zgradba. Wilhelm in Koopman (2006, str. 628) tako navajata, da med spoloma obstajajo jasne razlike v vedenju, različna pa je tudi dovzetnost za mnoge vedenjske, čustvene in osebnostne motnje. Kot navajata Aamodt in Wang (2011, str. 64, 67) so mnoge razlike med spoloma (fizična aktivnost, koncentracija, finomotorična koordinacija, agresivnost) pomembne le v primerjavi skupin deklic in dečkov, medtem ko za primerjavo posameznikov niso bistvene, saj je razlika med spoloma premajhna. Ista avtorja navajata tudi, da se razlike med spoloma večajo / manjšajo, glede na to, s čim se otrok ukvarja. Na razvoj otroka močno vpliva igra, ki razvija določene sposobnosti (Aamodt in Wang, 2011, str. 68). Kot največjo vedenjsko razliko med spoloma pri katerikoli starosti avtorja navajata preferenco do igrač pri starosti treh let. Zelo malo pa je tako velikih razlik med spoloma, da bi lahko napovedale posameznikovo vedenje (Aamodt in Wang, 2011, str. 65). Rohner (1998, str. 160) po povzemanju starejših študij navaja možnost, da so povezave med starševstvom in otrokovim razvojem odvisne tako od spola starša kot otroka. Tako naj bi bilo na primer samospoštovanje hčera odvisno od splošne podpore matere in fizične naklonjenosti očeta. Sinovo spoštovanje pa naj bi bilo odvisno od družabnega odnosa z materjo in stalnostjo stika z očetom. Isti vedenjski vzorci očeta naj bi bili povezani z različnimi izidi

pri hčerah kot pri sinovih, oziroma bi bile povezave do izidov pri hčerah in sinovih različno močne.

::ODSOTNOST OČETA

Rezultati obširnega raziskovanja, kot navaja Lamb (2010, str. 6), kažejo, da odsotnost očeta na otroka vpliva preko mnogih mehanizmov. Ker večina enostarševskih družin nastane z ločitvijo staršev, je prvi mehanizem partnerski konflikt, ki privede do ločitve in zastruplja odnose v družini. Drugi mehanizem je odsotnost starša, ki bi pomagal pri vzgoji – prevzel del bremena, sodeloval pri težkih odločitvah ipd. Za otroke je najbolje, če po ločitvi uspejo vzdrževati pomemben odnos z obema staršema, razen v primeru, ko konflikt med staršema ostane na nenavadno visoki ravni. Otroci so z ločitvijo pogosto prizadeti zaradi občutka zapuščenosti (dojet ali resničen) enega starša in zmanjšane dosegljivosti drugega. Tretji mehanizem je slab ekonomski položaj, ki pogosto spremlja družine mater samohranilk. Četrty mehanizem je čustveni stres, ki poleg ekonomskega spremlja matere samohranilke. Amato in Dorius v svojem delu o očetih, otrocih in ločitvah (Amato in Dorius, 2010, str. 184) navajata cel spekter področij (čustveno, vedenjsko, družbeno, zdravstveno in akademsko), na katerih otroci z ločenimi starši dosegajo slabše rezultate od otrok stalno poročenih staršev. Tudi odrasli, katerih starši so ločeni, imajo enake težave, poročajo pa tudi o težavah pri vzpostavljanju intimnih zvez in težavah v svojih zakonih. Hkrati obstaja večja verjetnost, da tudi sami končajo zakon z ločitvijo. Podobno velja tudi za otroke, ki doživijo razpad zveze neporočenih staršev. Avtorja celo navajata raziskave, ki dokazujejo medgeneracijski prenos ločitve (Amato in Dorius, 2010, str. 185). Ista avtorja pa opozarjata še na en vidik ločitve – če je bil partnerski odnos med staršema pred ločitvijo zelo konflikten, potem ločitev na otroke vpliva pozitivno, medtem ko konec manj konfliktnega partnerskega odnosa staršev na otroke vpliva negativno. Kljub ločitvi pa lahko pozitivni odnosi otroka z ločenimi starši in pozitivni odnosi starševstva (matere in očeta) zmanjšajo negativne vplive ločitve (Amato in Dorius, 2010, str. 185). V raziskavi, ki so jo skupaj izvedli na Novi Zelandiji in v ZDA, so dokazali, da odsotnost očeta močno korelira z zgodnjo spolno aktivnostjo in najstniško nosečnostjo (Ellis in dr., 2003, str. 815).

Raziskave na živalih so pokazale, da ima očetov emocionalni doprinos vplive, ki se lahko opazujejo celo na spremembah v možganih. Tako je na primer dokazano, da prisotnost očeta pozitivno vpliva na sinaptični razvoj možganskega predela *anterior cingulate cortex* (Ovtscharoff, Helmeke in Braun 2006, 58), ki sodeluje pri čustvenih in miselnih funkcijah, pa tudi pri celi vrsti avtonomnih funkcij, zaznavanju napak, pozornosti, motivaciji, zaznavanju

bolečine ipd. (Bush, Luu in Posner, 2000, str. 215; Luu in Posner, 2003, str. 2119). Kronično pomanjkanje očeta je privedlo do manjše sinaptične gostote (Ovtscharoff, Helmeke in Braun, 2006, str. 58).

::PARADIGMA OČETOVE VLOGE

Ameriški pedagog Michael Gurian vlogo očeta predstavi na podlagi sodobnega znanja o vzgoji otrok in starih družbenih običajev (Gurian, 2004). Navkljub sodobni individualizaciji družbe Gurian postavlja „10 načel svete vloge moškega“, ki moškega postavijo v sistem ne le družine, pač pa v sistem treh družin (celotne družbe), duhovnega sveta in naravnega okolja. Na podlagi tega Gurian trdi, da sin za svoje vodstvo potrebuje duhovno zdravega in zrelega očeta (Gurian, 2004, str. 79, 185, 283). Tri družine in deset načel svete vloge moškega tako kažejo pot, po kateri se mladi fantje lahko razvijejo in znajo prevzeti vloge zdravega in zrelega moškega ter odgovornega očeta.

Vloga očeta se razlikuje glede na otrokove osebnostne lastnosti in seveda glede na otrokov spol. Gurian to opiše kot vzgojo sina v očetovi senci, iz katere se sin nauči, kako živeti – najprej kot fant in nato kot moški (Gurian, 2004, str. 154). Ameriška pediatriinja, avtorica in svetovalka, Meg Meeker, očeta opredeli kot najpomembnejšega moškega v življenju njegove hčere, ki ji bo dal vrednote, moč, vero vase in v Boga, jo varoval in vodil. Hči se zgleduje po očetu po vsem – od uporabe drog, popivanja, kaznivih dejanj, kajenja in spolnosti, do domišljavosti, muhavosti in iskanja pozornosti (Meeker, 2009, str. 36). Poleg izobraževanja otroka je torej potrebno otroka tudi vzgojiti – mu dati vrednote, osebnostno moč in predstaviti duhovni svet. Meg Meeker, skladno s teorijo navezanosti, trdi, da oče vpliva celo na hčerino izbiro življenjskega sopotnika. Njen partner bo očetov odsev, če je dober ali slab (Meeker, 2009, str. 143).

::Tri družine (Gurian, 2004, str. 97)

Gurian za vzgojo otrok (knjiga sicer govori o dečkih) predlaga sistem treh družin. Po njegovem mnenju lahko namreč šele vse tri družine skupaj fanta vzgojijo v zdravega moškega. Prva družina so otrokovi biološki starši ali posvojitelji, vključno s starimi starši, ki vzgajajo otroke. Druga družina je razširjena družina, ki vključuje širše sorodstvo, družinske prijatelje, vzgojitelje in varuške, učitelje, vrstnike in mentorje. Tretjo družino predstavljata družba in skupnost – javna občila, verske skupnosti, vlada in druge ustanove ter vplivne osebnosti (vzori). (Sistem treh družin lahko primerjamo z Bronfenbrennerjevo ekološkosistemsko teorijo (prim. Marjanovič Umek in Zupančič, 2009, str. 55).)

::10 načel svete vloge moškega (Gurian, 2004, str. 330-336)

Da bi določil vlogo moža, Gurian predlaga 10 načel, ki jih je zbral ob študiju plemenskih kultur, iz kulturoloških zgodovinskih zapisov in iz sodobnih polemik o modernih vrednotah. Da bo fant res dozorel v moža, Gurian predlaga, da se otroka po teh načelih vzgaja že od zgodnjega otroštva.

1. *načelo: Trudite se za življenje v ravnovesju med osebnostnim duhovnim razvojem, družinsko predanostjo in delom.* Človek mora živeti v ravnovesju med odgovornostjo do svojega duhovnega življenja, svojimi tremi družinami in delom, ki izhaja iz njegovih sposobnosti, veščin in ustvarjenih priložnosti.
2. *načelo: Preskrbite, varujte in vzgajajte tiste, za katere ste poklicani, da jih ljubite.* Moški mora po svojih močeh poskrbeti za osnovne življenjske pogoje (hrano, dom, obleko, fizično in čustveno varnost, brezpogojno ljubezen, spoštovanje in vzgoja) tistih, za katere skrbi. Za moškega, ki ima otroka, v življenju ni večje odgovornosti, kot je odgovornost za njegovega otroka.
3. *načelo: Aktivno sodelujte ne le v eni, temveč v treh družinah.* Vsak moški stoji v središču treh koncentričnih krogov svojih treh družin. Če hoče polno živeti, mora sodelovati na vseh treh ravneh. Ne vzgaja le svojih otrok, ampak je tudi vzor otrokom drugih.
4. *načelo: Živite uglašeno z naravo.* Moški je v največji možni meri (tudi na račun materialnega bogastva) odgovoren za naravno okolje, v katerem živi. Je del ekosistema in se zaveda soodvisnosti in svoje moči.
5. *načelo: Potrudite se za enakovredno partnerstvo z žensko in žensko kulturo.* Moški žensko spoštuje, kakršna je. Ji ne poskuša vladati in tudi njej ne dovoli, da bi vladala njemu.
6. *načelo: Poiščite moški zaupniško-sorodstveni sistem.* V krogih prve, druge in tretje družine bo moški dobil podporo in podpiral druge pri doseganju ciljev.
7. *načelo: Bodite gibalno podpore, družbenega dialoga in, če je potrebno, družbenih sprememb.* Moški mora sodelovati pri razvoju družbe. Biti mora v službi drugih.
8. *načelo: Poznati morate „zgodbo“, v kateri živite.* Moški se mora zavedati svoje življenjske poti. Zavedati se mora položaja v svojem življenju, nalog, ki jih ima v določenem obdobju. Vedeti mora, od kod prihaja. Odgovoren je za svojo duhovnost.
9. *načelo: Uživajte v sadovih svojega dela.* Moški ne more polno živeti, če poleg svojega dela ni zmožen ljubiti tudi njihovih sadov.
10. *načelo: Bodite odprti do sprememb, zlasti do sprememb vrednot.* Moški je zares moški, ko se je sposoben odtrgati od znanega. Ko togost vodi

v zmoto mora moški prevzeti svojo vlogo in poiskati novo pot. Ker je sprejel osebno odgovornost za svoje življenje ve, da je od njega samega odvisno, ali bo njegovo življenje kaj vredno.

::VZGOJA VREDNOT, MORALNIH NAČEL IN DUHOVNOSTI

Psiholog Bogdan Žorž vzgojo definira kot zapleten proces, ki ga sooblikujejo zavestni, načrtni vplivi staršev, učenje, nezavedni procesi, v katere je otrok vključen (od prenosa vzorcev do travmatskih izkušenj) ter vplivi ožjega in širšega okolja (Žorž, 2012, str. 32).

Vrednote so raziskovalci različnih področij opredeljevali različno. Socialni psiholog Schwartz (1994, str. 20) je na primer vrednote definiriral kot (1) prepričanja o (2) želenih končnih stanjih ali vedenjih, ki (3) presegajo specifične situacije, (4) vodijo izbiro ali oceno ravnanj, ljudi in pojavov ter (5) so urejena glede na relativno pomembnost v vrednostni sistem. Musek navaja ameriškega kulturologa in sociologa C. Kluckhohna, ki vrednote označi kot pojmovanje zaželenega in tisti dejavnik, ki vpliva na posameznikove akcije. Musek jih zato opredeli kot posplošena in relativno trajna pojmovanja, ki nam lahko predstavljajo posebno vrsto motivacijskih ciljev (Musek, 2003). V svoji teoriji vrednot Musek (Musek, 2003; Musek, Lešnik in Musek, 1993, str. 26; Musek, Pergar-Kuščer in Bekeš, 2000, str. 3) sestavi štiristopenjski hierarhični model strukture vrednot, od posameznih specifičnih vrednot na dnu preko postopno generaliziranih vrednot v vrednotnih kategorijah srednjega obsega in vrednotnih tipov do najbolj splošne stopnje dveh makro-skupin, dionizičnih in apolonskih vrednot. Dionizično skupino sestavljata hedonski (vežejo se na užitke) in potenčni (vežejo se na uspehe in dosežke) tip vrednot, apolonsko skupino pa moralni (vežejo se na dolžnosti, odgovornosti) in izpolnitveni (vežejo se na osebno, kulturno in duhovno rast) vrednotni tip. Musek ugotavlja, da vrednostni razvoj v življenju poteka od hedonskega tipa vrednot preko potenčnega in moralnega do izpolnitvenega tipa, kar je skladno z zakonitostmi osebnostnega razvoja (Musek in dr., 1993, str. 33). Vrednote tako označujejo subjektivno lastnost relativne pomembnosti pojma, z objektivizacijo vrednot pa lahko že govorimo o morali.

Morala, sestavljena iz načel in pravil, je del kulturnovrednotnega sistema za uravnavanje človekovega življenja v družbi. Moralni razvoj je v psihologiji opredeljen kot proces, v katerem posameznik prevzema družbeno sprejete standarde pravilnega vedenja (Marjanovič Umek in Zupančič, 2009, str. 369). Bistvo moralnega razvoja v zgodnjem otroštvu je torej otrokovo spoznavanje družbeno pravih in napačnih vedenj. Isti avtorici (2009, str. 369) navajata ameriškega psihologa Kohlberga, ki je moralni razvoj opredelil kot razume-

vanje družbenih norm, pravil in zakonov, vzajemnosti v medosebnih odnosih in osnovnih ter univerzalnih moralnih pojmov kot sta enakost in pravičnost.

Na spremembe v načinih moralnega presojanja vpliva mnogo okoljskih dejavnikov, na primer slog družinske vzgoje, izobraževanje, vrstniški odnosi, kultura ipd. Z razvojem moralnega presojanja pozitivno korelira avtoritativni vzgojni slog. Medtem ko imajo avtoritativni starši podobne verske vrednote kot njihovi otroci, pa to ne velja za permisivne in avtoritarne starše (Cvetek, Erzar in Simonič, 2006, str. 133; Marjanovič Umek in Zupančič, 2009, str. 626). Pogovor o moralnih vprašanjih med otroki in starši, spodbujanje in spoštovanje različnih mnenj in njihova argumentacija spodbujajo razvoj moralnega presojanja (Marjanovič Umek in Zupančič, 2009, str. 626). Cvetek s sodelavci (Cvetek in dr., 2006, str. 133) navaja pozitivno povezanost med podobnostjo vrednostnih, verskih in moralnih standardov staršev in otrok ter toplino in odprtostjo v odnosu med njimi. Isti avtorji (2006, str. 133) navajajo raziskave, ki dokazujejo, da je prenos vrednot v družini del kompleksnih medgeneracijskih odnosov z bistveno vlogo čustvenih in intrapsihičnih dejavnikov.

Kot specifične vrednote lahko opredelimo duhovnost. Slovar slovenskega knjižnega jezika namreč duhovnost definira kot usmerjenost k nematerialnim vrednotam. Musek (2004, str. 8) duhovne in verske vrednote uvršča med apolonske vrednote, to je v kategorijo moralnih in še posebej izpolnitvenih vrednot. Ameriški pedagog Kent Nerburn v svojem delu *Pisma sinu* (Nerburn, 2009) navede še dve vrednoti, ki sta po mojem mnenju potrebni za vključenega očeta – biti mož in biti močan. Biti mož zanj ne pomeni biološke moškosti, sile, gospodovanja in tekmovalnosti, ki so bile nekoč bistvene za človekovo preživetje. Mož v sodobnem času te svoje lastnosti preoblikuje tako, da ustrezajo življenju okrog njega, medtem ko služi drugim. Zanj je to dejavnost v služenju idealom. Je v skladu z Gurianovim 8. načelom – ker se zaveda, kaj potrebuje njegovo okolje, ve, da mora biti tudi nežen in ljubeč. Močan je človek, ki zna sprejeti bolečino. Nasprotje moči ni šibkost, ampak zmeda in odsotnost trdnega namena. Prava moč je tista, ki se je ljudje ne bojijo, ni utemeljena na sili, ampak v ljubezni.

Vzgoja vrednot, morale in duhovnosti po principu vplivanja na vedenje vpliva na zmanjšanje negativnih pojavov v družbi, to je tistih dejanj, ki niso usklajena z družbenimi normami in so tako zanje verjetno tudi škodljiva, pozitivna pa običajno le z vidika osebne koristi. Musek (2003) kot pomanjkljivost vrednotne vzgoje izpostavlja dejstvo, da premalo spodbuja odločenost v vedenjskih namerah, da bo posameznik ravnal v skladu s svojimi vrednotami in družbeno moralo. Razlogi za razkorak med vrednotami in obnašanjem so dokaj znani, zato bi z ustrezno vrednotno vzgojo lahko vplivali na obnašanje in s tem zmanjšali obseg negativnih pojavov v družbi.

::VKLJUČENI OČE

Vključeni oče je odgovoren starš, ki v družini prevzame svojo vlogo – ekonomsko, družbeno in čustveno. Vključen oče sodeluje z materjo pri skrbi za družino, sodeluje v odnosih, ne le z otroki, temveč tudi z materjo, sorodniki in družbo. Njegov odnos do otroka izraža toplino, skrb in zanimanje. Je pozoren, sočuten, ima rad svojo družino, spoštuje in pozna svojega otroka, razume njegove potrebe, in mu zna postaviti meje. Svojim otrokom in družbi je pozitiven vzor, je pristen v svojem vedenju in duhovno zrel človek. Vključen oče ni ne permisiven ne avtoritaren oče, pač pa avtoritativen – topel, zahteven in zna vzpostaviti razmerje moči v odnosu do otroka. Ker razume svoj položaj v svetu, je odgovoren do družine, družbe in naravnega okolja. Vključeni oče je mož in je močan.

::LITERATURA

- Aamodt, S. in Wang, S. (2011). *Welcome to your child's brain*. New York: Bloomsbury.
- Amato, P. R. in Dorijs, C. (2010). Fathers, children, and divorce. V M. E. Lamb (ur.), *The role of the father in child development* (5 izd.). New Jersey: John Wiley and Sons.
- Bush, G., Luu, P. in Posner, M. I. (2000). Cognitive and emotional influences in anterior cingulate cortex. *Trends in Cognitive Sciences*, 4(6), 215-222.
- Cvetek, R., Erzar, T. in Simonič, B. (2006). Medgeneracijski prenos verskih vrednot pri predzakoncih in izbira partnerja. *Anthropos*, 38(3-4), 131-148.
- Day, R. D. in Lamb, M. E. (ur.). (2004). *Conceptualizing and measuring father involvement*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Doherty, W. J., Kouneski, E. F. in Erickson, M. F. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and Family*, 60(2), 277-292.
- Ellis, B. J., Bates, J. E., Dodge, K. A., Fergusson, D. M., Horwood, L. J., Pettit, G. S. in dr. (2003). Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy? *Child Development*, 74(3), 801-821.
- Garbarino, J. (2000). The soul of fatherhood. V E. Peters in R. D. Day (ur.), *Fatherhood: Research, Interventions and Policies* (Vol. 2, str. 11-22): Routledge.
- Gurian, M. (2004). *Dečke vzgajamo drugače* [The wonder of boys] (A. J. i. M. Potocco, prev.). Tržič: Učila International.
- Juul, J. (2011). *Mož in oče - knjiga zate*. Ljubljana: Inštitut za sodobno družino Manami.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. V E. Peters in R. D. Day (ur.), *Fatherhood: Research, Interventions and Policies* (Vol. 2, str. 23-42): Routledge.
- Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. V M. E. Lamb (ur.), *The role of the father in child development* (5 izd.). New Jersey: John Wiley and Sons.
- Luu, P. in Posner, M. I. (2003). Anterior cingulate cortex regulation of sympathetic activity. *Brain*, 126(10), 2119-2120.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.). (2009). *Razvojna psihologija* (1 izd.). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Meeker, M. (2009). *Močni očetje, močne hčere: 10 skrivnosti, ki jih mora poznati vsak oče* [Strong fathers, strong daughters: 10 secrets every father should know] (L. Jagodic, prev.). Maribor: Slomškova založba.
- Musek, J. (2003). Raziskovanje vrednot v Sloveniji in vrednotni univerzum Slovencev. *Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike - O vrednotah*, 19. 11. 2003. Pridobljeno 3. maj 2012, s <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/6E9DC6507D449582C1256E940046C554?OpenDocument>
- Musek, J., Lešnik, P. in Musek, K. (1993). Vrednotne orientacije skozi življenje. *Psihološka obzorja*, 2(2), 25-36.
- Musek, J. in Maravič, K. (2004). Vrednote in duhovna inteligentnost [Elektronska verzija]. *Anthropos*, 36, 271-289. Pridobljeno 7. maj 2012 s http://www.anthropos.si/2004_1_4.html.
- Musek, J., Pergar-Kušcer, M. in Bekeš, A. (2000). The universality of the basic structure of value categories. *Japanese Society*, 4, 45-64.
- Nerburn, K. (2009). *Pisma sinu: čudovita spoznanja o življenju, moškosti in zrelosti* [Letters to my son: a father's wisdom on manhood, life and love] (U. Kalčič, prev.). Kranj: Ganeš.
- Ovtscharoff, W., Jr., Helmeke, C. in Braun, K. (2006). Lack of paternal care affects synaptic development in the anterior cingulate cortex. *Brain research*, 1116, 58-63.
- Perry v. Schwarzenegger*, United States District Court for the Northern District of California 1-266 (2010).
- Pleck, J. H. (2007). Why Could Father Involvement Benefit Children? Theoretical Perspectives. *Applied Developmental Science*, 11(4), 196-202.

- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. V M. E. Lamb (ur.), *The role of the father in child development* (5. izd.). New Jersey: John Wiley and Sons.
- Renar, T., Švab, A., Žakelj, T. in Humer, Ž. (2005). *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: Vpliv mehanizma očetovskega dopusta na aktivno očetovanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: History and current evidence. *Current Directions in Psychological Science*, 7(5), 157-161.
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F. in Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97(2), 153-158.
- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Small, S. A. in Eastman, G. (1991). Rearing Adolescents in Contemporary Society: A Conceptual Framework for Understanding the Responsibilities and Needs of Parents. *Family Relations*, 40(4), 455-462.
- Wilhelm, D. in Koopman, P. (2006). The makings of maleness: towards an integrated view of male sexual development. *Nature Reviews Genetics*, 7(8), 620-631.
- Žorž, B. (2012). *Vzgoja za vrednote*. Koper: Ognjišče.

